

Innledning

<https://doi.org/10.7557/ottar.7952>

Denne utgaven av Ottar tar for seg et særegent arkeologisk fenomen, de såkalte «mangeromstuftene». Dette er tufter etter noen svært spesielle hus og bygninger som, foruten en tuft på russisk side, bare finnes langs kysten av Nord-Troms og Finnmark. Tuftene framstår som klynger av rom forbundet med ganger og passasjer, og er ofte omgitt av en felles ytre voll. De dateres hovedsakelig til perioden 1200–1450.

Mangeromshusene tilkom i en periode av mellomalderen da de nordligste kystområdene for alvor kom i søkelyset for ulike økonomiske og politiske interesser utenfra. Dette både gjennom handel og skattlegging av den samiske befolkningen, men også for etablering av egne bosetninger og med tilhørende ambisjoner om politisk kontroll. I mangeromshusenes tid endret derfor dette kystområdet karakter. Fra å være et overveiende samisk bosetningsområde, får vi nå en situasjon der samene etter hvert kommer i mindretall og der økonomi og bosetning i økende grad ble styrt av utenforliggende behov og interesser.

Mangeromstuftene var gjenstand for omfattende undersøkelser gjennom et stort internasjonalt og tverrvitenskapelig prosjekt i årene 2001 til 2005. Resultatene fra dette «mangeromsprosjektet» er presentert i en rekke publikasjoner, også populærvitenskapelige. I denne utgaven av *Ottar* presenteres imidlertid for første gang en bredere populærvitenskapelig gjennomgang av forskningen på disse spektakulære kulturminnene. Her kompletteres også kunnskapen om mangeromstuftene gjennom nye registreringer og forskning.

Mangeromshusene er som oftest anlagt på steder som allerede hadde samisk bosetning. I den første artikkelen ser *Elin Rose Myrvoll* nærmere på dette forholdet og på hvilke konkrete arkeologiske spor vi har av den samiske bosetningen i jernalder og mellomalder langs kysten av Nord-Troms og Finnmark. Dernest gir *Jørn Erik Henriksen* en presentasjon av mangeromstuftene og hva som kjennetegner dem. Her redegjøres det også for tuftenes kronologi, deres geografiske fordeling og hvordan den stemmer overens med hvor vi finner de eldste fiskeværene i Finnmark.

På 1200-tallet ble to store mangeromsanlegg etablert like ved Berlevåg på nordvestkysten av Varangerhalvøya. Anleggene var i bruk samtidig over en periode på 150 år. I den tredje artikkelen presenterer *Bjørnar Olsen* resultater fra de

omfattende arkeologiske utgravningene som ble foretatt her, og ser nærmere på hvem som kan ha bygd og brukt anleggene. I den påfølgende artikkelen går *Jørn Erik Henriksen* løs på det sentrale spørsmålene om hva som utgjør mangeromshusenes arkitektoniske opphav og hvorfor de ble tatt i bruk? Han ser også på mangeromshusenes opphør og spør om det var trekk ved mangeromshusene som levde videre i lokal byggeskikk på kysten av Finnmark helt opp mot moderne tid?

I den siste artikkelen ser *Reidun Laura Andreassen* på Finnmarks økonomiske og kulturelle posisjon i vikingtid og mellomalder, og hvordan det kan gi perspektiv på mangeromstuftenes funksjon og opphav. Fremstillingen tar utgangspunkt i arkeologiske funn og kulturminner fra Vest-Finnmark, med særlig vekt på det rike arkeologiske materialet fra Loppa.

Bjørnar J. Olsen
hefteredaktør

Utvalgt litteratur:

- Henriksen, J. E. 2008. Mangeromstufter på finnmarkskysten. I I. Hage, E. Haugdal, Elin, B. Ruud og S. Hegstad (red), *Arkitektur i Nord-Norge*. Bergen: Fagbokforlaget, 163–202.
- Olsen B., Urbańczyk, P. & Amundsen, C. (red.) 2011. *Hybrid spaces: Medieval Finnmark and the archaeology of multi-room houses*. Oslo: Novus.